

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

УДК [37.018.4:34](477)

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.3.19>

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ДУАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ПРАВНИКІВ

Красицька Лариса Василівна,

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу забезпечення інтеграції
академічної та університетської правової науки
та розвитку юридичної освіти
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України

Лапко Анатолій Григорович,

кандидат юридичних наук,
заступник директора із загальних питань
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України

У статті проаналізовано проблемні питання застосування елементів дуальної форми здобуття вищої освіти в процесі підготовки правників. На підставі аналізу Закону України «Про освіту» визначено ознаки дуальної форми здобуття освіти: 1) це спосіб здобуття освіти; 2) поєднання навчання у закладах освіти з навчанням на робочих місцях; 3) навчання на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях здійснюється, як правило, на підставі договору. Уточнено ознаки дуальної форми здобуття освіти з урахуванням положень Закону України «Про вищу освіту»: 1) дуальна форма здобуття вищої освіти є способом отримання освіти здобувачами денної форми навчання; 2) поєднання навчання у закладах освіти з навчанням на робочих місцях; 3) навчання на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації має становити обсяг від 25 до 60 відсотків загального обсягу освітньої програми; 4) навчання на робочому місці передбачає виконання посадових обов'язків відповідно до трудового договору.

Доведено, що застосування елементів дуальної форми здобуття освіти в навчальному процесі підготовки правників в Україні з урахуванням тих вимог, які встановлені Законом України «Про вищу освіту», є ускладненим, оскільки неможливо забезпечити для всіх здобувачів вищої юридичної освіти навчання на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації обсягом від 25 до 60 відсотків загального обсягу освітньої програми на основі трудового договору. Запропоновано як елементи дуальної форми здобуття вищої юридичної освіти запровадити обов'язкове навчання здобувачів освіти в юридичних клініках та внести зміни до чинного законодавства щодо можливості залучення здобувачів вищої юридичної освіти до надання безоплатної первинної правової допомоги.

Ключові слова: правник, дуальна форма здобуття освіти, вища юридична освіта, спосіб здобуття освіти, навчання у закладах освіти, навчання на робочих місцях.

Krasytska Larysa, Lapko Anatolii. Application of dual form elements in obtaining higher education while training legal experts

The authors of the article have analyzed the problematic issues of applying dual form elements in obtaining higher education in the process of training legal experts. Based on the analysis of the Law of Ukraine "On Education" the authors have defined the features of the dual form of education: 1) it is the way of obtaining education; 2) it is combination of training in educational institutions with on-the-job training; 3) on-the-job training at enterprises, institutions and organizations is, as a rule, carried out on the basis of an agreement. The features of the dual form of education have been specified taking into account the provisions of the Law of Ukraine "On Higher Education": 1) the dual form of obtaining higher education is the way of obtaining education by full-time students; 2) combination of training in educational institutions with on-the-job training; 3) on-the-job training at enterprises, institutions and organizations for the acquisition of certain qualification should be from 25 to 60 percent of the total curriculum; 4) on-the-job training involves the performance of official duties in accordance with the employment contract.

It has been proved that the application of elements of the dual form of education into educational process of training legal experts in Ukraine, taking into account the requirements established by the Law of Ukraine "On Higher Education", is complicated by the fact that it is impossible to provide all graduates of higher legal education with on-the-job training at enterprises, institutions and organizations for the acquisition of certain qualification in the amount from 25 to 60 percent of the total curriculum on the basis of an employment contract. It has been offered to introduce compulsory education of students in legal clinics and to amend the current legislation regarding the possibility of involving higher legal education students into the provision of free primary legal aid as elements of the dual form of obtaining higher legal education.

Key words: legal expert, dual form of obtaining education, higher legal education, method of obtaining education, training in educational institutions, on-the-job training.

Постановка проблеми. Система підготовки правників в Україні тривалий час перебуває у стані «турбулентності». Запровадження карантинних заходів з метою запобігання виникненню, поширенню і розповсюдженню епідемій, пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), з одного боку, сприяло можливості отримання освіти в умовах карантину поза межами закладів вищої освіти, а з іншого боку, призвело до зменшення особистого спілкування учасників освітнього процесу і соціалізації здобувачів вищої юридичної освіти, що негативно впливає на майбутнього правника. Введення воєнного стану в Україні із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [1] також ставить перед системою підготовки правників нові виклики, вирішення яких має сприяти підвищенню якості надання освітніх послуг під час підготовки правників. «Затеоретизованість» навчального процесу руйнівно впливає на майбутнє здобувачів вищої юридичної освіти. Тому завданням науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, що надають освітні послуги з підготовки правників, є максимальне наближення навчального процесу підготовки правників до їхньої майбутньої професійної діяльності, проведення практико-орієнтованого

навчання. Саме цьому сприятиме практична спрямованість навчального процесу, зокрема у разі застосування елементів дуальної форми здобуття освіти.

Стан дослідження. В українській науковій літературі питання застосування дуальної форми здобуття освіти досліджувалися здебільшого педагогічними працівниками [2–4]. Дуальна форма здобуття освіти в контексті підготовки правників аналізувалася щодо діяльності юридичних клінік, що забезпечують практико-орієнтоване навчання [5]. Інші аспекти застосування окремих елементів дуальної форми здобуття освіти в процесі підготовки правників є малодослідженими.

Метою статті є визначення особливостей застосування елементів дуальної форми здобуття освіти під час підготовки правників.

Виклад основного матеріалу. У проєкті Концепції розвитку юридичної освіти наголошується на поступовому впровадженні у систему підготовки правників елементів дуальної форми здобуття освіти [6]. Згідно з ч. 10 ст. 9 Закону України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII «Про освіту», дуальна форма здобуття освіти – це спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти

(в інших суб'єктів освітньої діяльності) з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило, на основі договору [7]. Отже, з цього легального визначення дуальної форми здобуття освіти, що містить Закон України «Про освіту», можна виокремити такі її ознаки: 1) це спосіб здобуття освіти; 2) поєднання навчання у закладах освіти з навчанням на робочих місцях; 3) навчання на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях здійснюється, як правило, на підставі договору.

Натомість, у Законі України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII «Про вищу освіту» дуальна форма здобуття освіти визначається дещо по-іншому. Відповідно до ч. 6 ст. 49 Закону України «Про вищу освіту» дуальна форма здобуття вищої освіти – це спосіб отримання освіти здобувачами денної форми, що передбачає навчання на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації обсягом від 25 до 60 відсотків загального обсягу освітньої програми на основі договору. Навчання на робочому місці передбачає виконання посадових обов'язків відповідно до трудового договору. Дуальна освіта здійснюється на підставі договору між закладом вищої освіти та роботодавцем (підприємством, установою, організацією тощо), що передбачає: порядок працевлаштування здобувача вищої освіти та оплати його праці; обсяг та очікувані результати навчання здобувача вищої освіти на робочому місці; зобов'язання закладу вищої освіти та роботодавця в частині виконання здобувачем вищої освіти індивідуального навчального плану на робочому місці; порядок оцінювання результатів навчання, здобутих на робочому місці [8].

Аналізуючи наведене вище визначення дуальної форми здобуття вищої освіти, можна зазначити, що законодавець, на відміну від положень Закону України «Про освіту», вже акцентує увагу на таких ознаках дуальної форми здобуття вищої освіти. По-перше, дуальна форма здобуття вищої освіти розглядається як спосіб отримання освіти здобувачами саме денної форми навчання, при цьому основними формами здобуття вищої освіти є інституційна (очна

(денна, вечірня), заочна, дистанційна, мережева). По-друге, визначається, що навчання на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації має становити обсяг від 25 до 60 відсотків загального обсягу освітньої програми. По-третє, вказується, що навчання на робочому місці передбачає виконання посадових обов'язків відповідно до трудового договору, хоча в Законі України «Про освіту» йшлося про навчання на робочому місці, як правило, на підставі договору, тобто допускалося таке навчання й без трудового договору. Ці уточнення ознак дуальної форми здобуття вищої освіти є вкрай важливими, особливо в контексті підготовки правників, спеціальність яких має свою специфіку, що не завжди дозволяє укласти трудовий договір зі здобувачем вищої юридичної освіти.

У педагогічній літературі виокремлюють провідні особливості дуального навчання у вищій школі. Зокрема, М.Г. Дернова до них відносить: 1) встановлення партнерства між основними зацікавленими сторонами, такими як: роботодавці, студенти і вищий навчальний заклад; 2) включення формального академічного визнання попереднього навчання і досвіду через систему акредитації; 3) наявність інноваційної та привабливої складової частини системи навчання на основі методології «змішане навчання» (blended learning), у тому числі різні форми навчання та викладання, що характеризуються: критичною рефлексією і рефлексивними діями, котрі пов'язують нові теорії з досвідом, практико-орієнтованими проектами, які задовольняють потребам усіх зацікавлених сторін і зумовлюються у навчальному договорі, методологією і методикою дистанційного та електронного навчання, індивідуальною підтримкою студента як освітньою установою, так і робочою організацією; 4) оцінювання і формальна сертифікація результатів програм дуального навчання; 5) проектування програм дуального навчання залежить від попереднього й поточного досвіду роботи дорослого студента [2, с. 140–141].

Проте всі ці особливості дуального навчання не можуть бути безапеляційно покладені в основу здобуття вищої

юридичної освіти. Правильно наголошується на тому, що набуття практичних професійних компетентностей є спільним завданням закладів освіти та роботодавців [3, с. 244]. Найбільш реалізованим це положення може бути у сфері професійної (професійно-технічної) освіти. Наказом Міністерства освіти та науки України від 12 грудня 2019 р. № 1551 затверджено Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти [9]. Саме професійна (професійно-технічна) освіта дозволяє поєднати навчання в закладі освіти з навчанням на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації обсягом від 25 відсотків до 60 відсотків загального обсягу освітньої програми з укладенням трудового договору та працевлаштуванням здобувача професійної (професійно-технічної) освіти.

Досить складно створити здобувачам вищої юридичної освіти можливість навчатися на певному робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації обсягом від 25 до 60 відсотків загального обсягу освітньої програми, враховуючи специфіку юридичної професії, зокрема роботу судді, прокурора, адвоката, нотаріуса тощо.

Правники вже звертали увагу на те, що до впровадження дуальної освіти в юридичній освіті треба підходити досить виважено. Це зумовлено тим, що на більшість посад у юридичній професії призначаються особи за результатами конкурсного відбору. Доцільним є запровадження деяких елементів дуальної освіти в підготовку юристів, зокрема, укладення договорів про співпрацю з адвокатськими бюро, адвокатськими об'єднаннями, нотаріусами тощо та проведення виробничої практики, стажування на їх базах [10].

На певних ризиках дуальної форми здобуття освіти наголошують і науковці, зазначаючи, що реалізація дуального навчання у системі підготовки галузевих кадрів загалом сприятиме переходу на якісно новий рівень підготовки висококваліфікованих конкурентоздатних фахівців. Але одночасно слід звернути увагу на проблемні місця впровадження – ризику дуального навчання у виші: відсутність вітчизняного досвіду, методики об'єднання теоретич-

ного та практичного навчання, і основне – недосконалість та нестабільність вітчизняного ринку праці, повна неготовність баз практики до таких інноваційно-інтеграційних процесів у вищій освіті, небажання співпраці та відповідальності за підготовку молодих кадрів [4].

Справді, не всі елементи дуальної форми здобуття освіти можна впроваджувати у систему підготовки правників. Зокрема, виникають питання щодо укладення трудового договору і призначення на певну посаду у разі поєднання навчання в закладі освіти з навчанням на робочому місці. Таку ознаку дуальної форми здобуття вищої освіти можна втілити в практичну діяльність вибірково щодо деяких видів юридичних професій. Так, за класифікатором професій ДК 003:2010 до інших професіоналів у галузі правознавства належить юрисконсульт [11]. Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 29 грудня 2004 р. № 336 затверджено Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників [12], в якому встановлено кваліфікаційну вимогу до юрисконсульта: наявність повної вищої освіти відповідного напрямку підготовки (спеціаліст) без вимоги до стажу роботи. Справді, деякі завдання та обов'язки, які має виконувати юрисконсульт, може виконувати і здобувач вищої юридичної освіти, наприклад, здобувач освітнього ступеня магістра може розробляти або брати участь у розробленні документів правового характеру; брати участь у роботі з укладення договорів, підготовки висновків про їх юридичну обґрунтованість, розробленні умов колективних договорів; провадити роботу з правової пропаганди, давати довідки і консультації працівникам підприємства про чинне законодавство тощо.

Водночас неможливо поєднати навчання здобувача вищої юридичної освіти денної форми навчання освітнього ступеня бакалавра з навчанням на робочому місці з укладенням трудового договору та з прийняттям на роботу на посаду помічника судді, оскільки відповідно до пункту 6 Рішення Ради суддів України від 18 травня 2018 р. № 21 «Про затвердження Положення про помічника судді» помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту

і вільно володіє державною мовою [13]. Натомість бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180–240 кредитів ЄКТС (абз. 1 ч. 4 ст. 5 Закону України «Про вищу освіту») [8].

Проте необхідно констатувати й наявність уже певного позитивного досвіду застосування елементів дуальної форми здобуття вищої освіти в підготовці правників, зокрема здобувачів ступеня доктора філософії. Так, між Волинським національним університетом імені Лесі Українки, Університетом Марії Кюрі-Склодовської в Любліні та аспірантами юридичного факультету підписано тристоронній договір про навчання з використанням елементів дуальної форми здобуття освіти. Зокрема, ВНУ імені Лесі Українки зобов'язується надавати освітні послуги аспірантам заочної форми навчання з елементами дуальної форми здобуття освіти, а Інститут правових наук УМКС реалізуватиме практичну частину навчального процесу. Проект реалізується тільки на третьому освітньому рівні за спеціалізацією «Медіація» [14]. Як бачимо, зазначений проект застосування елементів дуальної форми здобуття вищої освіти реалізується на заочній формі навчання, хоча з урахуванням положень Закону України «Про вищу освіту» дуальна форма здобуття вищої освіти має бути реалізована на денній формі навчання. Зазначене свідчить про необхідність внесення змін до Закону України «Про вищу освіту» щодо визначення дуальної форми здобуття вищої освіти.

Правниками наголошується ще й на тому, що клінічна юридична освіта в рамках дуальної може чинити позитивний вплив на якість освіти в юридичних вишах загалом. Робота з реальними людьми і обговорення реальних проблем часто підсилює інтерес студентів до правових питань, сприяючи їх більшій активності в навчанні. Спроби вирішити реальні проблеми допомагають студентам навчитися критичного мислення. Клінічна юридична освіта також може забезпечити отримання студентами практичного досвіду завдяки співпраці

вишу зі стейкхолдерами. Клінічна юридична освіта – це динамічний і інтерактивний метод навчання студентів юридичних вишів основ юридичної практики, навичок критичного мислення, необхідних для здійснення правового аналізу, професійної етики, формуючи основу професійності юриста, необхідної для надання допомоги соціально вразливим категоріям громадян [5, с. 74–75]. Цей погляд заслуговує на увагу, зважаючи на багаторічний досвід застосування клінічної юридичної освіти в Україні. Робота здобувачів вищої юридичної освіти в юридичних клініках якраз і поєднує теоретичне навчання з навчанням на робочому місці для набуття певної кваліфікації юриста.

Видається, що одним із напрямів впровадження елементів дуальної форми здобуття вищої освіти в процес підготовки правників має стати залучення здобувачів вищої юридичної освіти до участі в наданні безоплатної первинної правової допомоги шляхом укладення закладами вищої освіти відповідних договорів про співробітництво з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування. Відповідно до ч. 2 ст. 7 Закону України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу» безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг, як: 1) надання правової інформації; 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань; 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); 3-1) надання консультацій, роз'яснень та підготовка проектів договорів користування земельними ділянками (оренда, суборенда, земельний сервітут, емфітевзис, суперфіцій) для сільського населення – власників земельних ділянок; 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [15].

Реалізація цього напряму потребуватиме внесення змін як до Закону України «Про вищу освіту» щодо обов'язковості укладення трудового договору і працевлаштування здобувачів вищої освіти, так і до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» в частині надання можливості органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування залучати

здобувачів вищої юридичної освіти разом з науково-педагогічними працівниками закладу вищої освіти до проведення особистого прийому осіб.

Висновки. Таким чином, можна виокремити такі ознаки дуальної форми здобуття освіти: 1) це спосіб здобуття освіти; 2) поєднання навчання у закладах освіти з навчанням на робочих місцях; 3) навчання на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях здійснюється, як правило, на підставі договору. Застосування елементів дуальної форми здобуття освіти в навчальному процесі підготовки правників в Україні з урахуванням тих вимог, які встановлені Законом України «Про вищу освіту», є ускладненим. Зокрема, неможливо забезпечити для всіх здобувачів вищої юридичної освіти

навчання на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації обсягом від 25 до 60 відсотків загального обсягу освітньої програми на основі трудового договору. Видається, що в цьому аспекті положення Закону України «Про освіту» щодо визначення дуальної форми здобуття освіти більше відповідають реаліям сьогодення і дають можливість сформулювати практико-орієнтоване навчання у сфері вищої юридичної освіти. Пропонується як елементи дуальної форми здобуття вищої юридичної освіти запровадити обов'язкове навчання здобувачів освіти в юридичних клініках та внести зміни до чинного законодавства щодо можливості залучення здобувачів вищої юридичної освіти до надання безоплатної первинної правової допомоги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 19.06.2022).
2. Дернова М.Г. Дуальна модель вищої професійної освіти дорослих: європейський досвід. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2014. Випуск 2 (9). С. 137–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2014_2_19 (дата звернення: 19.06.2022).
3. Курок В., Гребеник А. Дуальна освіта як інноваційна форма підготовки фахівців у закладах вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 1 (95). С. 239–248. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2020_1_25 (дата звернення: 19.06.2022).
4. Довгенко Я.О., Яременко Л.І., Яременко Ю.В. Впровадження дуальної освіти у виші: переваги та ризики. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 28. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-29> (дата звернення: 19.06.2022).
5. Шевчук О., Юркевич І. Юридичні клініки в механізмі дуальної освіти: аналіз результатів педагогічного експерименту. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. Вип. 2. С. 69–76. URL: <http://app.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/2-2021.pdf>.
6. Проект Концепції розвитку юридичної освіти. URL: <http://kno.rada.gov.ua/fsview/75465.html> (дата звернення: 19.05.2022).
7. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
8. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 20.06.2022).
9. Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти : Наказ Міністерства освіти та науки України від 12 грудня 2019 р. № 1551. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0193-20#Text> (дата звернення: 20.06.2022).
10. Юридична освіта та юридична професія : матеріали Круглого столу. *Голос України*. 19 червня 2020 р. URL: <http://www.golos.com.ua/article/332183> (дата звернення: 20.06.2022).
11. Класифікатор професій ДК 003:2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення: 19.06.2022).
12. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників, затверджений наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 29 грудня 2004 р. № 336. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0336203-04> (дата звернення: 21.06.2022).

13. Про затвердження Положення про помічника судді : рішення Ради суддів України від 18 травня 2018 р. № 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text> (дата звернення: 21.06.2022).

14. Аспіранти-юристи навчатимуться з елементами дуальної освіти. URL: <https://vnu.edu.ua/uk/news/suspilstvo/aspiranty-yurysty-navchatymutsya-z-elementamy-dualnoyi-osvity> (дата звернення: 21.06.2022).

15. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст. 577.